

HAZAFELÉ

Éjfél felé a berek széléhez érkeztek. Sándorral lehetett vagy nyolcvan ember, a másik nyolcvan egy trencséni fiú vezetése alatt, pár száz lépéssel odább suvasztotta magát keresztül a sűrű, alacsony fűzbokrok között. A bakancsok nagyokat cuppogtak egy-egy gödröcskében, a legények már nem is káromkodtak, holtra fáradtan vonszolták magukat. Mikor Sándor álljt vezényelt, s csendesen végigment a soron a szó, melyik ahol állott, elvágódott, mint az üres zsák.

Csípős éjszaka sóhajtozott körülöttük. A berek pár előretolt őrszeme, néhány öreg-öreg nyárfa, megingatta ágait, a tavaszba reszketve kiszökkenő, apró, bolyhos levelek alig hallhatóan, sejtelemszerűen sugdosódtak a nyár elé.

Sándor leült a földre, hátát egy fa törzsének vetette s elnézett a szürkeséges éjszakába. A szomszéd fára csendesen gépfegyvert húztak fel. Két nyárádmenti legény volt fenn az ágon, alul pizsmogtak, egyik ledörögött: — Siess már, Bertalan, hogy a Krisztus ne verjen meg!

— Megevett már münköt úgyes a haragos fene — sóhajtotta a fiú, megvakarta feje búbját, öklével végigtörölte az állát s a másik kezével egy szíjat nyújtott fel a fára.

— Hallgass, Bertalan — szólt hozzá Sándor, csak úgy, mintha otthon, a Tövisközi szántáson állanának, pacsirta birizgálna a barázdában, s félne, nehogy felriogassa a kicsi madarat.

— Jól van, istálom — súgta a legény, s a fa másik oldalának dült. Sándor hallotta, amint hátizsákjából előkotorássza a kenyeret, a szalonnás papír megzörrent, keccent a szentgyörgyi bicsak, s már dolgoztak is a legény erős fogai az étellel.

A többiek körbeülték a fát, egy részük letette fejét a cakumpakkra s aludt, mint a csutak; három-négy fiú sugdosva beszélt, vontatottan, egy-egy mondat rogygyant ki csak belőlük, megállott a fejük fölött s ott lebegett sokáig, mint láthatatlan kötélén függő nehéz súly.

A Görgényi-havasok s a Hargita között hintáztak a lelkek s le-leszálltak egy-egy ismerős fa mellé, ezerszer megjárt patakmartra pillanatnyi pihenőre.

Pár lépésre tőlük, egy bokorvonulás tövében hevertek a pesti vasasok. A Ferencváros, Erzsébetfalva, Csepel és Soroksár nehéz kezű, könnyen nekiszaladó jasszlegényei keveredtek össze vérigkomoly lakatosokkal, gépészekkel. Köpeny alatt szítták a cigarettát, néhány strici leányokról diskurált, szavaik ocsmányra színezték a sötétséget; pár vasmunkás csöndes, mély hangon, melynek minden rezdüléséből violaszínben izzott egy új világrend hite, beszélt-beszélt emberekről, országokról, kenyérről, fájdalomról, vérről, gyermekek jövődjéről, ajtókról, melyek ki fognak nyílani, tiszta kezekről, megfürösztött lelkekről.

Egy orvostanhallgató kuporgott közöttük, rajongója az emberi nyomorúság megváltásának, készen minden pillanatban félrehúzni ingét fiatal melléről a golyó útjának. Egy erzsébetfalvai görbe hátú, aszott ácslegény valami ocsmányságot röhögött az arcába, a fiú egy szót sem szólt, a sötétben pirosan izzott homloka, s reátette kezét a szürkülő gépész vállára.

Az megrándult, karja lendült, arcon vágta a görbét, aztán odadörzsölte öklét a nadrágja szárához, s hallgatott.

Csendesség telepedett az emberekre. Messze-messze kutyák ugattak, kakaskukorékolás jött ideig, erősen megszűrve, s a sötétség, mintha finom lisztet szitáltak volna belé, lassan-lassan, alig észrevehetően derengett egy cseppet.

Sándor meg se moccant. Bizsergő zsibbadás futkosott benne nyakától a lábujjáig, zsibongás röpködött az agyában, mely kiszállott, körülfogta, odanyűgözte őt a földre. Mintha egyetlen ember volna egy rohanó golyón, mely hangtalanul vágat a csillagokkal pitykézett

bakacsingömbben. Egy fényes pont leválik a fekete burokról. Feléje suhan. A pillanat ezredrészéig égrengető robaj recseg agyában, világos sáv húzódik az égen, egy sóhajtásnyi nesz nincs egy világ rohanása után.

Az avar zörren, suhog a sötétség, két puha szárny rebben, egy parányi cincogás. Fülesbagoly egérekét fogott. A csend zúg.

Sándor behunyja szemét, álla éppen a szíve fölé hajlik. Valami dübörög ott benn, mint egy lelakatolt gépház.

A hegyek megmozdulnak, kinyúlnak, egymásra borulnak a téren, összeolvadnak és szétválnak, árkok vágódnak beléjük, folyó indul meg lábuknál, a víz szőkén csillan, fodrozik, csobog, loccsan a partnak. A gerincek süppednek, magasba törnek, erdők lovagolnak az oldalakon fel, megállnak, összeborulnak.

Rapsonné vára mered az égnek, a Hollókő mint felémelt ujj mutat a csillagokra, sóhegyek fehérlenek sötétzöld erdők közül, mint szűzleány melle valami nehéz selyemburkolat alól, a Küküllő összevív kanyarog, sárga vize ide ballag s a Sándor csizmája sarkát nyaldossa; ott elbúvik egy domb mögé. Hegy sétál eléje s maga előtt tolja a Nyárad égerfás partjait. A kis Nyikó összevív fecseg, az ember nem tudja pontosan, hogy mit, de érzi, hogy ezt a nótát születése óta hordozza fülében.

A Marosból búzás oldalak nyomulnak ki, aranyszínűben lengeti őket a szél, tovatűnnek, mint tengeren a hullámpászmák.

A magyarosi tetőn egy borozdából két kis domb ível ki. Az egyikén kereszt van, s az van ráírva: „Itt nyugszik Szabó Kis József közlegény, Csongrád megyei fiú. Elesett a hazáért, 1916. okt. 6.” A másikon is kereszt van, s az van ráírva: „Itt nyugszik Ionescu Demeter közlegény Ploestiből. Elesett a hazáért 1916. okt. 6.”

A barázdán innen is szánt egy ember, a barázdán túl is szánt egy ember. Az egyik keresztet vet, mikor idehozza a szél a déli harangszót, a másik leveszi kalapját. Az egyiknek fehér harisnyájára libeg a kieresztett hosszú ing, a másíknak szürke harisnyájára pirossal kacskaringózott ujjas ereszkedik le. — A két ökor meg-

áll itt is, ott is, a két ember leül a két sír mellé, esznek, lenéznek a falura, ez is látja a háza kéményét, az is nézi a felszálló füstöt, pipára gyújtanak és szántanak tovább.

A vásárhelyi úton kocsi zörög, a református kollégium felé diákok sietnek, az „Elbán” egy leány sétál. — A gépházban valami megbomlott, egy kerék bűgva lendül.

És újra összeomlanak a hegyek és újra magasba tornyosulnak, virágos rétek csúsznak közöttük ide-oda, havas csúcsok kiabálnak rájuk.

A dombokon és hegyeken, a réteken, a völgyekben, az erdőkben emberek állanak a földön. Megnőnek, karjukkal átfogják a bércet, lábuk támasztja a hegyeket.

Sándor látja, hogy az emberek: vár e hegyen, az emberek: gát a völgyben, az emberek: fal a határon. Túl ezer esztendeje dörömből Góg és Magóg népe, de az emberek a földhöz vannak nőve, az emberek a földből vannak sarjadva, az emberek erősebbek, mint a sziklák, az emberek szilárdabban állanak, mint a szálfák.

A hegyek mint óriási emlékek kínálják magukat az embereknek, a folyók, mint puha karok fogják őket a földhöz.

A dombok rohannak, véreznek az erdők, az öreg kolégium cserepei csörömpölve törnek össze a földön, a magyarosi tetőn két pár ökör felborult ekével rohan a lejtőn, a két síron összeroskad a szürkeharisnyás és fehérharisnyás, s kis, piros patak szivárog alá közöttük.

Sándor rezzen. Nyaka meredve hajlik le, öklével kell feltámasztania fejét. — Túl a Királyhágón vörös folt to-lakszik az égre, egy pillantás múlva rózsaszínű a berek. Megmozdulnak a füvek, a bokrok harmatot ráznak magukról. Madarak ugrálnak, csipegnek, füttyölnek. Párák lebegnek a tájon, mint hálószoza nyitott ablaka előtt a fehér csipkefüggönyök.

A legények felkecmeregnek. Nagyokat nyújtózkodnak, ropognak a fiatal csontok. Lehajolnak a kis érhez, tenyerükbe kapkodják a vizet s kidörzsölik szemükből az éjszakát.

Úgy ötven-hatvan lépésre a berektől, az árkon túl töltés húzódik. Amögött mozog valami. Egy-egy sapka ütökzik ki, vékony füstcsíkok kacskaringóznak felfelé.

— Ott vannak a románok — mondja Sándor a legényeknek. Parancsokat akar kiadni, felnéz a gépfegyverre — s benne marad a szó. Behunyja a szemét s ismét látja az emberekkel vándorló hegyeket.

Egy kiáltás rohan erre az árok felől:

— Sándor, Nyárádi Sándor!

Sándor áll, mint a cövek, feje zúg, a székely legények várnak, mint templomozás előtt a cinteremben.

A szürkülő vasmunkás görcsösen szorítja az orvosnövendék kezét. A vasasok célhoz emelik a puskájukat.

A sánc mögül fehér kendő libben fel, s utána magas, barna fiú lép fel a töltésre.

— Sándor! — rikolt a kiáltás még egyszer.

— Várjatok! — szól Sándor, és kilép a berekből.

— Sándor! Gyere haza, Sándor! — kiált a barna román.

Sándor néz, szemei erőlködnek, két könnycsepp indul meg lefelé az arcán.

Csendesen átszól:

— Nem lehet, János.

— Sándor! Apád egy hete állott ki a szántásba apámmal. Anyád kirakta gúnyádat a kertre.

Sándor állott, lábai reszkettek, könnyes szemével tisztán látta a friss szántást, látta, hogy a Küküllőn hófehér libák úsznak vízmentiben, látta, hogy a kerítésre kitett ingeket hogy lengeti a szél — s már nem látott semmit, csak az anyja öreg, ráncos kezét, amint egy katicabogarat fricskáz le az ingujjról.

— Sándor! Vásárhelyt beszéltem Judittal! Sándor! Jere haza, Sándor!

Egy szót sem szólt. A hegyek eléje szaladtak, a patakok lábát ölelték, a bérceken túl dörömböltek, úgy érezte, hogy neki kell vetnie hátát a csiki havasoknak, sarkát meg kell akasztania a Hargitában, bele kell fogóznia a földbe.

A földbe, mely nélküle már nem az a föld, ami volt.

Megfordult. A székelyek feléje közeledtek.

— Én megyek! — mondotta Sándor, s megindultak mind.

Egy vasas lőtt. Bertalan szegény leroskadt a vizes fűbe, két legény megfogta s magukkal vitték.

Az orvosnövendék ránézett az ősz fejű gépészre.

— Ne lőj! — szólt az, s mindketten érezték, hogy abból a messzi-messzi világból érkezett üzenet, mit még csak sejtenek a lelkek.

— Hova mentek, Sándor? — kiáltott a székelyek után az öreg munkás.

Sándor megállt az élen, kiegyenesedett, s mint a láng csapott ki belőle a szó:

— Hazafelé, testvér!

Estére már valahol a Királyhágó táján baktatott negyvenkilenc székely, az ötvenedik szekéren feküdt. Utánuk egy csapat román katona verte az út porát.

Az Úrnak ezerkilencszáztizenkilencedik esztendejében.